

Последнитѣ си дни Софроний посветилъ на българската литература. „Работя день и нощъ, та да напиша нѣколко книги на нашия български езикъ, за да могатъ моитѣ сънародници, ако не отъ устата ми, поне отъ книгитѣ ми да почерпятъ каква да е полза“. Още въ 1802 година облекчавалъ затворнишкитѣ си дни въ Видинъ съ преводъ на гръцки басни, разкази и сентенции и съ записване на афоризми. Въ запискитѣ си, съставени около 1804 година той съ прости черти рисува ужасната картина на своето сурово време⁶. Въ 1806 г. издалъ проповѣди, преведени отъ гръцки и славянски („Кириакодроміонъ, сирѣчь Недѣлникъ. Римникъ, 1806 г.), които прославили името му и които и до днесъ още се ползватъ съ голѣми симпатии; тоза е първата книга, издадена на новобългарски езикъ⁷. Софроний умрѣлъ въ 1815 или 1816 година въ Букурещъ. Той билъ благороденъ и и даровитъ човѣкъ безъ всѣкакво лицемѣрие и суевѣрие; въ най-печални времена той не изпускалъ изъ предъ видъ духовното благо на сънародниците си. Макарь и самоучка, но все пакъ основно изучилъ старословѣнски и старогръцки езици и придобилъ много знания. Въ Котелъ и въ Враца той всѣка недѣля и всѣки праздникъ държалъ проповѣди на български езикъ за велика радостъ на народа, който никога не се случвало да чува отъ владицитѣ си нѣщо на родния си езикъ и изобщо проповѣди. Отъ котленското училище, гдето Софроний учителствувалъ цѣли 20 години, сж излѣзли дълъгъ редъ български патриоти; обаче, поради това, че работѣли на чужбина, Котелъ не станалъ центъръ на новобългарското движение, както би могло да се очаква⁸.